

Språkholdninger og undersøkelser av dem.

En kritisk vurdering av metodebruk med utgangspunkt i tre ulike språkholdningsundersøkelser

Av Inger Margrethe Hvenekilde Seim

1 Innledning og problemstilling

Språkvariasjon innenfor og mellom ulike språksamfunn kan involvere forskjellige språklige varieteter eller bare forskjellige stiltyper innen det samme språket. I ethvert samfunn har ulike sosiale grupper ulik mengde makt eller status, og dette blir reflektert i språkvariasjon og i holdninger til denne variasjonen. Alle gjør valg i henhold til en rekke dimensjoner når de snakker. Valget av en bestemt språkvarietet eller stiltone og hvordan denne blir evaluert av tilhørerne, avhenger av den spesifikke situasjonen og av de symbolske verdiene som er assosiert med den valgte stilen. Språkvariasjon og språkholdninger er således kontekst- og kulturavhengig.

Selv om alle former for menneskelig adferd involverer språk, er studiet av språkholdninger relativt nytt. Deprez og Yves (1987:125) skriver at den første som foretok holdningsstudier var sosialpsykologen Wallace Lambert. Sosiolingvister oppdaget viktigheten av slike studier på midten av 1960-tallet, mens den faktiske forskningen ikke fant sted før på 1970-tallet. Siden da har holdningsstudier også vært en etablert del av sosiolingvistikken. Men det er sosialpsykologene som har drevet mest forskning på området, noe vi ser metodene bærer preg av.

Men hvordan skal man så undersøke holdninger? Man regner med tre grunnleggende metoder (Ryan m.fl. 1988). Den første metodologiske tilnærmingen innebærer *innholdsanalyse* av hvordan ulike språkvarieteter blir behandlet i det offentlige rom. Det dreier seg om observerende eller etnografiske studier, og innebærer bl.a. analyse av språkpolitikk, litteratur, offentlige dokumenter, aviser og ordbøker. Denne er sannsynligvis den minst brukte metoden innenfor tradisjonelle språkholdnings-undersøkelser, men brukes gjerne innenfor kritisk diskurs-analyse. Den andre metoden innebærer *direkte måling* i form av intervjuer eller spørreskjemaer. Slik måling har særlig vært brukt for å forutsi andrespråksinnlæring. Den tredje metoden, som gjerne er den mest populære innenfor sosiolingvistiske variasjonsstudier, er *indirekte måling* av språkholdninger, ofte kalt *matched guise*-teknikken.

De ulike metodene har ulik bruksverdi avhengig av formål med undersøkelsen, og de har også blitt tolket på forskjellige måter. De ulike metodene har imidlertid sine svakheter og utfordringer, og det kan absolutt diskuteres i hvilken grad de egner seg til å måle språkholdninger. Hvordan kan man i det hele tatt måle noe så komplekst og situasjonsbetinget?

Jeg skal i denne oppgaven gjøre en kritisk vurdering av metodebruk ved måling av språkholdninger, med utgangspunkt i tre utvalgte språkholdningsundersøkelser. Den første er Elsa Kristiansens (1990) kvantitative språkholdningsundersøkelse i Drammen, den andre er Ellen Skolsegs (2003) indirekte måling av holdninger til romeriksdialekten, og den tredje er Ragnhild Haugens (2002) undersøkelse av selvrapporterte språkholdninger fra ungdommer i Sogndal. Disse undersøkelsene er valgt ut fordi de representerer ulike innfallsvinkler og metodiske utfordringer.

2 Hoveddel

2.1 Hva er en språkholdning?

Det er ingen allmenn enighet om hvordan en holdning skal defineres, ikke engang blant sosialpsykologene som er de som primært har studert holdninger. Men man kan si det dreier seg om en spesiell innstilling til noe. Deprez og Yves (1987:125) (med

referanse til Fishbein og Ajzen) definerer holdning som «a predisposition to respond in a consistently favourable or unfavourable manner with respect to a given object». En implikasjon ved en slik definisjon er at en holdning ikke er direkte målbar. Holdninger er psykiske størrelser som realiseres av bestemte stimulus.

Når det imidlertid gjelder en holdnings konsistente natur, et trekk ved holdninger som viser seg å være gjeldene for svært mange definisjoner, så mener jeg at dette kan diskuteres. Reagerer man på samme måte overfor et bestemt objekt i alle typer situasjoner? Er det ikke mer sannsynlig at holdningen er mer dynamisk enn som så? At den derimot avhenger av ulike kontekstuelle faktorer, som f.eks hvem man snakker med, hvor man rent sosialt står, hva som er dominant i den aktuelle språkbrukssituasjonen og hva som er formålet med kommunikasjonssituasjonen?

At holdninger ofte blir definerte som konstante er problematisk, og får konsekvenser for hvordan man studerer språkholdninger. Et problem ved holdningsundersøkelser er ofte at holdningene blir dratt ut av sin naturlige kontekst, og kanskje blir omgjort til mer stabile størrelser enn hva som egentlig er tilfellet. Berthele (2002:26) ønsker et sterkere fokus på «the apparent inconsistency of people's beliefs concerning languages, dialects or sociolects and how people behave in social interaction».

Holdninger er som sagt ikke direkte observerbare. Men konsekvensene av holdningene kan likevel komme til syne på ulike måter. Derfor er det mange som mener at holdningene er sammensatte av flere komponenter som ikke kan samles i en generell evaluering (Haugen 2002:27). Det er vanlig å dele inn en holdning i tre komponenter: en kognitiv, en affektiv og en konativ. Kjell Venås (1991:243) sier det litt enklere: En holdning favner om tre felt: tanke, følelse og handling. Det dreier seg om at man må vite noe om et objekt før man er i stand til å evaluere det positivt eller negativt, og disse kunnskapene og følelsene hører vanligvis sammen med handling. Det kan imidlertid være metodisk problematisk å operere med en tredeling, fordi det empirisk sett kan være vanskelig å holde disse komponentene fra hverandre. Dette er noe Haugen påpeker.

Likevel velger hun å holde komponentene adskilt i undersøkelsen sin.

Men hva er det egentlig man studerer når man studerer språkholdninger? Riktignok rettes disse holdningene seg mot språk i form av enkelte språktrekk eller hele språkvarieteter. Likevel bør man se språkholdningene i forhold til andre fenomener i samfunnet, ettersom holdninger til språk ofte er videreføringer og overføringer fra andre områder. Det er en sosial og ikke en språklig vurdering som ligger til grunn. Språklig sett er de estetiske dommene av hva som er pent og stygt helt tilfeldige. Språkholdninger blir gjerne overført på språket eller på språkfenomener fra noe annet. Som regel er det snakk om holdninger til de som bruker språket, og særlig er det slik i forhold til sosiolekter (Venås 1991:247).

2.2 *Hvorfor undersøke språkholdninger?*

Hva kan så språkholdningsundersøkelser fortelle oss? Hvorfor er det så viktig å finne ut hvordan ulike typer språkbruk blir evaluert? Jo, slik innsikt er helt sentral for å få bedre innsikt i språkendringer. Omdal (1995:85) skriver at det blant sosiolingvistene ofte blir argumentert for at studiet av språkvariasjon ikke kan bli forklart fullt ut av sosiale og situasjonelle faktorer, men at man også må ta hensyn til mønstre av normer, verdier og prestisje innen språksamfunnet. Og med referanse til Knops og van Hout skriver Omdal (ibid.) at språkholdninger også er «relevant to the definition of speech communities, to the explanation of linguistic change, language maintenance and language shift».

Siden holdninger altså er viktige for mange aspekter ved språkstudier, skulle man forvente en stor mengde forskning på dette området. Men det er ikke blitt gjort så mange språkholdningsstudier. Det er dessuten viktig at det kontinuerlig foretas nye studier, fordi holdninger og normidealer kan endre seg. Som Skolseg påpeker i sitt studie av holdninger til romeriksdialekten, så har det skjedd en normforskyvning i forholdet Romerike-Oslo.

Men hvorfor er det blitt utført såpass få språkholdningsstudier? En av grunnene kan være at holdninger er ekstremt vanskelig å måle, og fordi de metodiske overveielserne er så forskjellig fra undersøkelse

til undersøkelse blir det problematisk å sammenligne de ulike undersøkelsene. En annen årsak kan være av mer ontologisk art: At språkholdningsstudier ikke i tilstrekkelig grad er blitt ansett som gode nok forklarings-modeller for hvorfor språkendring skjer. For hvis man skal drive på med studier av språkholdninger, da befinner man seg på normidealnivået (jf. Tore Kristiansen 2003), og premissene for forskningen er allerede lagt: Man mener at det er språkbrukerne som forandrer språket, og ikke språket selv. Man mener at det er de subjektive og ikke de objektive faktorene om er drivkraften bak språkforandring. F.eks så stiller Skolseg spørsmål til om distinksjonen Oslo øst og Oslo vest fortsatt bør gjelde, nettopp med bakgrunn i informantenes manglende bevissthet om betegnelsen Oslo øst: «Det er slående at betegnelser som Oslo øst, østkantdialekt eller liknende er nesten fraværende i svara jeg har fått [...]. Dette sier mye om både den sosiale utviklinga som har funnet sted så vel som de språklige endringene» (Skolseg 2003:500).

Hvis man altså godtar premissene for forklaringsverdien ved språkholdningsstudier, så kan altså hvilken innstilling språkbrukere har til ulike språkvarieteter eller språktrekk, være av avgjørende betydning for å bedre forstå språklig variasjon og endring.

Forholdet mellom holdning og handling er imidlertid ikke et årsak-virkning-forhold. Språkholdninger fører ikke nødvendigvis til språkendringer, og språkendringer fører ikke nødvendigvis til språkholdningsendringer. Forholdet er dialektisk: Det er en gjensidig påvirkning, der det ikke er gitt hva som påvirker hva.

2.3 Hvordan undersøke språkholdninger?

2.3.1 Direkte versus indirekte måling

De tre undersøkelsene som jeg bruker som utgangspunkt for å belyse ulike metodiske innfallsvinkler, bruker enten direkte eller indirekte måling. Kristiansen bruker begge deler, første del av undersøkelsen er en *indirekte* verbal guise-test, som er en modifisert form for *matched guise*, og andre del av undersøkelsen er et spørreskjema der informantene blir spurt *direkte* om deres bruk av og holdninger til et utvalg språktrekk. Skolseg bruker *indirekte* måling i form av en persepsjonsundersøkelse der informantene skal plassere, karakterisere og vurdere fem talemålsprøver. Haugens undersøkelse

innebærer *direkte* måling i form av selvrapportering, der målet er å få frem kognitive og affektive holdninger til sogndalsdialekten.

Direkte måling har blitt brukt mye innen språkholdnings-studier, og er kanskje den letteste metoden. Imidlertid finnes det flere innvendinger mot en slik tilnærming. All måling som er basert på selvrapportering forutsetter at informanten er i stand til å avdekke hans eller hennes holdninger, og at informanten er klar over hvilke språktrekk han eller hun selv bruker. Det forventes en språklig metarefleksjon. Men flere undersøkelser viser at det ofte er diskrepans mellom rapportert bruk og reell bruk. Selvrapportering kan altså inneholde en del feilkilder. Kristiansens metode for å kartlegge elevenes bruk av ulike språktrekk er således diskutabel, ettersom hun ikke tar utgangspunkt i hva de virkelig sier, men istedet spør elevene om hva de tror de sier.

Det er generelt en tendens til at informanter gir sosialt aksepterte svar, heller enn svar som gjenspeiler private og dypereliggende oppfatninger. Vi er nå inne på forholdet mellom såkalte åpne og skjulte holdninger. Det hevdes at direkte måling får frem de åpne holdningene, mens indirekte måling avdekker de skjulte holdningene, og at det altså er en forskjell av bevissthet. Sandøy (1996:115f) skiller mellom virkelig og ønsket identitet, og skriver at den forskjellen man ofte finner mellom egenvurdert og virkelig tale, kan sees på som utslag av forskjellen mellom ønsket og virkelig identitet. Selv om det riktignok er i spenningsfeltet mellom oppgitt og reell bruk at man finner uttrykk for språkholdninger, synes jeg imidlertid at Sandøys begreper er for dikotomiske. Identiteten manifesterer seg ikke som enten det ene eller det andre, men er derimot dynamisk og bestående av ulike lag som i større eller mindre grad realiseres avhengig av situasjonskontekst og type domene. Sånn sett er ikke de skjulte holdningene mer interessante enn de åpne, selv om det ofte blir fremstilt slik. Det er bare to forskjellige aspekter. Poenget er at den ene metoden ikke er bedre enn den andre, men at de ulike fremgangsmåtene produserer resultater på ulike nivåer av analysen. Som Ryan m.fl. (1988:1076) skriver (med henvisning til Deprez/Persoons):

[...] they [språkholdninger] are *social constructions* constantly changing to meet the demand of the situation in which they are *expressed*. The direct and indirect methods lay claim to quite different layers of experience and as such manifest sometimes quite contradictory, yet highly rational, attitude constellations.

Metodene er altså i større eller mindre grad egnet, avhengig av formålet med undersøkelsen. Det er viktig å være klar over at man befinner seg på ulike nivåer av bevisstheten.

Når dette er sagt, kan det videre argumenteres mot at de såkalte åpne holdningene i en testsituasjon er så bevisste som man skal ha det til. Har virkelig alle informantene eksplisitte og klart formulerte holdninger til alle mulige språktrekk og språklige varieteter når de blir spurt om det? Informantene blir bedt om å ta stilling til noe de kanskje ikke engang har tenkt på før. Når det gjelder Haugens undersøkelse, så er hun opptatt av å finne ut om elevene er negative eller positive til sogndalsdialekten. Flere av informantene viser helt klart at de ikke har reflektert så mye over hvorvidt dialekten er fin eller stygg, idet de kommer med motstridende utsagn. I en slik testsituasjon føler man seg gjerne presset til å ha klare meninger. Stahlberg og Frey (1988:150) skriver at prosessen som foregår ved måling av holdninger i seg selv vil utvikle holdninger som ikke ellers hadde blitt formulert, og at slike spontane holdninger kan være svært ustabile, og derfor kan være heller dårlige forutsigelser på adferd. At Haugen dessuten, til tross for informantenes tvetydige svar, tvinger materialet inn i tabeller for positiv/ikke-positiv vurdering, er også diskutabelt. (Men dette kommer jeg tilbake til i punkt 2.3.2).

Når det gjelder indirekte måling, så er tanken at holdningene skal komme til uttrykk uten at informantene vet at det er holdninger det direkte blir spurt om. Informantene blir bedt om å evaluere ulike språkprøver, og målet er gjerne å få lokket frem stereotype oppfatninger av talere med bestemte språklige varieteter. Dette kan gjøres på forskjellige måter. Kristiansen brukte naturlig tale fra seks forskjellige personer, og emnene som ble tatt opp var av den grunn også forskjellige. Hun brukte altså forskjellige språkprøver for å få realisert flest mulig språktrekk og for å unngå det kunstige preget det

gir å bruke det samme tekstavsnittet gjennom hele undersøkelsen. Den originale versjonen av metoden har blitt kritisert for sin kunstighet ved at folk evaluerer språkprøver som er tatt ut fra sin naturlige kontekst. Men er ikke tross alt Kristiansens språkprøver også dratt ut av sin naturlige kontekst? Informantene blir jo bedt om å vurdere disse språkvarietetene løsrevet fra noen reell kommunikasjonssituasjon.

Matced guise-teknikken har for øvrig blitt ansett som gunstig fordi forskerne her påberoper seg å ha full kontroll over alle variabler utenom språket i testsituasjonen, ettersom det i den opprinnelige versjonen av metoden var samme person som talte inn de ulike språkprøvene. Men

it is possible that the avowed advantage of the matched-guise technique in controlling for so-called «extraneous» paralinguistic and prosodic features may in actuality be filtering out valid and important co-occurrences (Ryan m.fl. 1988:1075).

Det er vanlig innen språkholdningsstudier å operere med to ulike evalueringsdimensjoner: status og solidaritet. Dette for å forklare holdninger knyttet til standard og ikke-standard varieteter. Kristiansen bruker disse begrepene i den indirekte målingen. Hun ber elevene om å evaluere språkprøvene ut fra en seks-punkters adjektivskala, der hun benytter seks adjektivpar. Disse adjektivparene delte hun så videre inn i de to dimensjonene status og solidaritet. Det problematiske her er imidlertid at disse adjektivenes mening er isolert fra konteksten. Adjektivene mangler derfor i stor grad semantisk bestemmelse, og hvilke konnotasjoner man får til de ulike adjektivene kan dermed variere.

Kristiansen skriver at hun var overrasket over at de normerte språkprøvene skåret høyt både på status- og solidaritetsdimensjonen, og konkluderer derfor med at elevene gir en total nedvurdering av egen dialekt. Men nettopp fordi adjektivene ikke er knyttet til noen bestemt kommunikasjonssituasjon, så kan elevene ha oppfattet disse adjektivene forskjellig. Det er dessuten ikke sikkert at de utvalgte adjektivene har vært representative. Og som Tore Kristiansen (2003:136) skriver så er vurderingsmønsteret

gjennomgående langt mindre klart i solidaritetsdimensjonen enn i statusdimensjonen. Ryan m.fl. (1988:1073) skriver at «the context in which evaluations are elicited can dramatically affect language preferences», og at «some testing situations are more likely to elicit status-based judgement than others». I virkeligheten vil nok varieteter med lav prestisje bli vurdert høyere i uformelle situasjoner. Holdninger til ulike varieteter eller språktrekk vil altså variere, fordi disse har ulike funksjoner avhengig av situasjonskontekst.

2.3.2 Kvantitative versus kvalitative tilnæringer

De fleste språkholdningsundersøkelser er kvantitative. Dette må være fordi man ønsker å gi en oversikt over større populasjoner, og fordi man ønsker å se hvordan ulike holdninger fordeler seg i forhold til forskjellige variabler. Målet er statistiske oversikter i form av tabeller og prosenter. Direkte og indirekte målinger kan være av enten kvalitativ eller kvantitativ art. Kristiansen, Skolseg og Haugen benytter seg primært av kvantitative tilnæringer. Imidlertid er det noen forskjeller i både innsamlingsmåte og bearbeidelse av materialet jeg skal peke på. Kristiansens direkte måling besto av et spørreskjema, mens den indirekte målingen som sagt skjedde gjennom evaluering ut fra en seks-punktets adjektivskala. Jeg har allerede tatt for meg svakhetene ved denne adjektivskalaen. Skolseg har valgt en mer kvalitativ måte å samle inn svarene på, idet hun har en rekke spørsmål der deltakerne kan svare med egne ord. Dette gjør at informantene ikke blir tvunget til å svare det ene eller det andre, men står fritt til å velge adjektiver.

En styrke ved Skolsegs undersøkelse er at hun problematiserer hvordan man skal forstå de språklige merkelappene informantene gir. Innholdet i disse er nemlig ikke gitt. Selv om informantene i stor grad bruker de samme merkelappene, som f.eks «bredt» og «fint», er det som Skolseg poengterer umulig å slå fast med sikkerhet hvilke merkelapper som er brukt med positiv eller negativ valør. At informanter bruker samme uttrykk men med ulik betydning, ser vi også i Haugens undersøkelse. Sogndalsdialekten blir av to informanter beskrevet som «harry», men mens den ene informanten bruker dette uttrykket positivt, blir det av den andre informanten brukt negativt.

En forståelse av innholdet i kategorier er viktige elementer i kvalitativt orientert analyse (Grønmo 1998), og har absolutt noe for seg når det gjelder studier av hvordan folk karakteriserer ulike talemål. Fordi kvalitative tilnærminger gjerne er «tilpasset den enkelte respondens egenart» (ibid.:85), har dette noe for seg innen språkholdningsundersøkelser, nettopp fordi vi ikke nødvendigvis legger det samme språklige innholdet i de merkelappene vi bruker.

Når det gjelder bearbeidelse av materialet, så har Haugen hovedsaklig gjort dette kvantitativt. Hun har presentert 6 av de 9 hypotesene sine ved hjelp av tabeller. Måten hun presenterer hypotese 4, 5 og 6 på er imidlertid problematisk. Her har hun åpne spørsmål slik at informantene kan komme med verbale vurderinger. Innsamlingen blir altså gjort kvalitativt. Men hun presenterer resultatene kvantitativt. Dette er ikke i seg selv et problem, det diskuterte er derimot hvordan hun har kvantifisert informantens utsagn, altså hvordan hun har bestemt om holdningen kan karakteriseres som positiv eller negativ. Flere av informantene viser nemlig, som jeg har vært inne på, usikkerhet i forhold til hva de mener. Haugen påpeker selv hvor lite entydig informantene uttaler seg. Til tross for dette, velger hun å presse de ambivalente svarene inn i kategorier for enten positiv eller negativ vurdering. Dette må da være et eksempel på at Haugen øver vold mot materialet, og gjør ting mer svart-hvitt enn de i virkeligheten er.

Holdninger er, som f.eks Berthele (2002) presiserer, nettopp preget av å være inkonsistente. Man må ikke på død og liv kvantifisere og formalisere alle ting. Og særlig når det gjelder inkonsistente og ambivalente fenomener, som holdninger, blir dette problematisk. Selv om det er en tendens til å bruke kvantitative presentasjoner innen språkholdningsundersøkelser, så betyr ikke dette at disse fremstillingene på best mulig måte får frem folks holdninger. Nettopp på grunn av holdningers divergerende, komplekse og kontekststøtthengige natur, vil jeg helle mot en mer utstrakt bruk av kvalitative tilnærminger.

2.3.3 Bruken av indikatorer versus markører: Hvordan bestemmes disse?

I undersøkelser der det fokuseres på hvilke språktrekk som skiller seg ut, står begrepet markør sentralt. Labov (1994:78) skiller mellom

indikatorer og markører ut fra nivå av sosial bevissthet. Mens markørene «show consistent stylistic and social stratification», så blir indikatorene «never commented on or even recognized by native speakers, but are differentiated only in their relative degrees of advancement among the initiating social groups» (ibid.). Mens markørene altså er variabler som har sosial betydning når språktrekk blir evaluert, så har ikke indikatorene dette. Indikatorene er bare uttrykk for stilistisk variasjon.

Kristiansen skiller mellom markører og indikatorer, men hun behandler dem annerledes enn det Labov gjør. Hun skriver at hennes kriterium for å klassifisere et språktrekk som henholdsvis markør eller indikator har vært graden av bevissthet hos språkbrukeren. Men når det kommer til stykket, så virker det som om hun allerede før innsamlingen avgjorde hvilke trekk som var markører og hvilke som var indikatorer, idet hun skriver at elevene var mer positive til språktrekkene hun hadde valgt å kalle indikatorer enn til de språktrekkene hun hadde valgt å betegne som markører. Spørsmålet er altså når Kristiansen gjorde klassifiseringen av indikatorer og markører. Før eller etter innsamlingen? Her er Kristiansen svært uklar. Fordi det i en holdningsundersøkelse nettopp er snakk om å avgjøre hvilke trekk som oppleves som markerte, burde det være innlysende at disse variablene må bestemmes etter innsamlingen.

Et annet viktig poeng er at Kristiansen rett og slett ikke har forstått innholdet i disse to begrepene, som jo må være helt grunnleggende for å i det hele tatt kunne bruke dem. Indikatorer er, som sagt, ikke sosialt differensierende, bare stilistisk. Kristiansen bruker imidlertid indikatorene i diskusjonen om hvorvidt man kan si at drammensdialekten har økende eller minkende vitalitet. Men man kan ikke bestemme en varietets vitalitet utfra hvordan indikatorene blir vurdert. Indikatorer, altså stilistiske variabler, går nemlig på tvers av dialekter og sosiolekter, og hører derfor enkelt og greit ikke hjemme i denne diskusjonen.

Som Skolseg poengterer så er det vanskelig å avgjøre hvordan begrepet markør bør benyttes. Begrepet må sees i en større sammenheng, fordi forholdet mellom dette og det språklige bevissthetsnivået er sammensatt og komplisert. Hvilke språktrekk

som blir karakterisert som markører, henger sammen med mange ulike faktorer, som bakgrunn, personlige erfaringer, familiebakgrunn etc. Og ikke minst må man ta i betraktning at hvilke språktrekk som oppleves som markerte, henger sammen med hvilken kontekst det blir satt inn i. F.eks så vil noen språktrekk oppleves som markerte i en formell situasjon mens ikke i en mer uformell situasjon. Forskjeller i kontekst gjør at hva som oppleves som markert ikke er konstant. Slike kontekstuelle aspekter tar Kristiansen ikke høyde for, og dette mener jeg er en vesentlig svakhet ved hennes undersøkelse.

2.3.4 Mot en diskursanalytisk tilnærming til språkholdninger

Innledningsvis nevnte jeg tre grunnleggende metoder innen språkholdningsstudier. De tre undersøkelsene jeg har tatt utgangspunkt i, innebærer som sagt enten direkte eller indirekte måling, og dette er de tradisjonelle metodene. Den tredje metoden, som tar for seg hvordan ulike språkvarieteter blir behandlet i det offentlige rom, altså en form for ideologi- eller diskursanalyse blir, som Ryan m.fl. (1988:1068) skriver, ofte ignorert i diskusjoner om språkholdninger. Jeg skal nå gå litt nærmere inn på denne typen tilnærming, og hvorfor den kan ha noe for seg.

De tradisjonelle måtene å måle språkholdninger på, kan generelt sett kritiseres for å være kunstige, ettersom holdningene lokkes frem i en testsituasjon. Til grunn for disse metodene ligger en oppfatning om at holdninger er konstante og konsistente, og at de kan isoleres fra konteksten. Dette er premissene som de tradisjonelle metodene bygger på. Men det er ikke slik det fungerer. Holdninger er dynamiske, selvmotsigende og kan aldri løsrives fra konteksten. Dessuten kan det som kjennes presserende i en test-situasjon, være i bakgrunnen i en reell situasjon, og omvendt. Hva som er i fokus, vil altså variere fra situasjon til situasjon. Berthele (2002:59) skriver at:

Traditional attitude-studies results are depending on the level of granularity activated in elicitation situation. Their value for the analysis of actual linguistic practice is thus to be relativized: if the elicitation situation does not match the real-life granularity, the results have only an indirect connection to the linguistic choices made in social interaction.

Innen samtale- og diskursanalyse studerer man språklig interaksjon, og hvordan denne foregår. Det handler om å forstå hvilke kommunikative strategier deltagerne foretar seg, og hvorfor de velger som de gjør. Kontekst blir et sentralt begrep. Men «in the case of interactional sociolinguistics, «context» refers to naturally occurring contexts of use, rather than different contexts constructed by the researcher» (Mesthrie m.fl. 2000:214). En samtaleanalytisk tilnærming kan ha noe for seg innen studiet av språkholdninger, nettopp fordi man bør få tak i «the-real-life granularity».

Det er imidlertid ikke bare konteksten som sådan som ofte blir neglisjert innen de tradisjonelle undersøkelsene, det er også det prosessuelle og interaktive aspektet. Det er avgjørende at man definerer konteksten «in favor of a more dynamic view of the relationship between linguistic and non-linguistic dimensions of communicative events» (Duranti og Goodwin 1992:31), noe som innebærer at det er et dialektisk forhold mellom holdninger og konteksten! Holdninger skapes i den sosiale interaksjonen. Det diskursive aspektet bør altså få mer oppmerksomhet:

The critique to the classic notion of attitude is correct by concluding that (besides other failues) traditional social psychology largely ignores the essentially discursive nature of the construction and manifestation of attitudes, and overlooks the contextual variation of the expression of attitudes (Djik 1999:67).

Å studere språkholdninger utfra et diskursanalytisk perspektiv kan også få frem hvor kompleks identiteten vår er. I sosial samhandling vises ulike aspekter av identiteten vår gjennom en kontinuerlig forhandling, og hva som er i fokus og hva som er i bakgrunnen (jf. Duranti og Goodwin 1992 og Berthele 2002) er i kontinuerlig forandring. Det er derfor begreper som skjulte og åpne holdninger, samt skjult og åpen prestisje (som er velkjente og velbrukte begreper innen språkholdningsstudier), er problematiske. Hva som er tildekt og hva som er fremme i dagslys er, som Berthele ville sagt, et spørsmål om «level of granularity».

3 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven gjort en kritisk vurdering av metodebruk innen språkholdningsstudier, og jo mer jeg har fordypet meg i emnet, desto vanskeligere har jeg innsett at måling av holdninger er. Indirekte og direkte måling, som er de tradisjonelle metodene, bygger i stor grad på premisser som at holdninger er konsistente og konstante og at de kan isoleres fra konteksten. Men tror man dette, så mener jeg at man har misforstått holdningens egentlige natur, for holdninger er komplekse, situasjonsavhengige og dynamiske. Vi må altså ta fatt i selve definisjonen av en holdning. Grunnmuren må rives ned og bygges opp på nytt. Holdninger må forstås innen en interaksjonell ramme, der holdning og kontekst står i et refleksivt forhold til hverandre. For å få til dette, vil mer bruk av kvalitativt og diskursanalytisk orienterte metoder være hensiktsmessig.

Litteraturliste

- Berthele, Raphael. 2002. «Attitudes and mental model of language: On the cognitive foundation of sociolinguistic practice». I: Akselberg, Gunnstein (red.). *Målbryting. Skrifter frå prosjektet Talemålsendring i Noreg*, nr. 6. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Deprez, Kas & Yves Perssoons. 1987. «Attitude». I: Ammon, Ulrich, Dittmar, Norbert og Mattheier, Klaus J. Walter de Gruyter & co (red.). *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language and society*.
- Djik, T. A. Van. 1999. *Ideología. Una aproximación interdisciplinaria*. Barcelona. Gedisa.
- Duranti, Alessandro og Charles Goodwin. 1992. "Rethinking context: an introduction". I: Duranti & Goodwin: *Language as an interactive phenomenon*. Cambridge.
- Grønmo, Sigmund. 1998. «Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen». I: Holter, H. og R. Kalleberg. (red.). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Universitetsforlagets metodebibliotek.
- Haugen, Ragnhild. 2002. «Sjølvrapporterte språkholdningar frå ungdomar i Sogndal». I: *Målbryting. Skrifter frå prosjektet Talemålsendring i Noreg*. Nordisk Institutt, UiB.
- Kristiansen, Elsa. 1990. «En kvantitativ språkholdningsundersøkelse i Drammen». I: *Norskraft*. Universitetet i Oslo.

- Kristiansen, Tore. 2003. «Sproglig regionalisering i Danmark?». I: Akselberg, G., Bødal, A. M og H. Sandøy (red.). *Nordisk dialektologi*. Novus forlag.
- Labov, William. 1994. *Principles of linguistic change. Internal factors*. Oxford/Cambridge. Blackwell publishers.
- Mesthrie, Rajend m.fl. 2000. *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh. University Press
- Omdal, Helge. 1995. «Attitudes toward spoken and written norwegian». I: *International journal of the sociology of language*. Mouton, DE.
- Ryan, Ellen B, Howard Giles & Miles Hewstone. 1988. «The measurement of language attitudes». I: Ammon, Ulrich, Dittmar, Norbert og Mattheier, Klaus J. Walter de Gruyter & co (red.). *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language and society*.
- Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. Oslo. Novus forlag
- Skolseg, Ellen. 2003. «Å snakke opp og ned, som ei høne eller hary. Resultater fra en persepsjons- og holdningsundersøkelse». I: Akselberg, G., Bødal, A. M og H. Sandøy (red.). *Nordisk dialektologi*. Novus forlag.
- Stahlberg, Dagmar og Dieter Frey. 1988. «Attitudes I: Structure, measurement and functions». I: Hewstone, Miles m.fl. (red.) *Introduction to social psychology*. Oxford/Cambridge. Blackwell publishers.
- Venås, Kjell. 1991. *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. Oslo. Novus forlag